

پاسخ به سوالات پرتکرار شرعی دانشجویان

آیا دادن پول در قبال گرفتن نمره جایز است؟ آیا اگر استاد به همه دانشجویان نمره ارفاق کند اشکال دارد؟ آیا کپی گرفتن از کتاب درسی یا جزوه‌های آموزشی کار درستی است؟ حکم نماز دانشجویان در سفر چگونه است؟

محمدرضا حیاتی
روزنامه‌نگار

آغاز سال تحصیلی می‌تواند مقدمه‌ای برای سوالات زیاد یک دانشجوی تازه‌وارد در یک دانشگاه باشد. عده‌ای به دنبال پاسخ به گره‌های ذهنی پیرامون مسائل مرتبط با درس و تحصیل می‌روند، عده‌ای دیگر به آینده شغلی پس از تحصیل می‌اندیشند و عده‌ای دیگر این دوره را به‌عنوان یک مدل کوچک‌شده زندگی می‌دانند و به دنبال پاسخ به سوالات خود می‌روند، اما در این میان یکی فراگیرترین گره‌های ذهنی هر دانشجو و به‌خصوص کسانی که در خارج از محل زندگی خود تحصیل می‌کنند، ابهامات موضوعات شرعی از نماز و روزه گرفته تا چگونگی ارتباط با غیرهمجنس در محیط علمی دانشگاه است. حجت‌الاسلام فلاح‌زاده، کارشناس مسائل فقهی به پرتکرارترین این سوالات، مطابق با فتاوی‌ای آیت‌الله خامنه‌ای پاسخ داده است:

حکم نماز دانشجویان و طلاب در سفر چیست؟

طلاب و دانشجویان مسافتی که باید بیمابند تا مسافر محسوب شوند، با دیگران فرقی ندارد. مسافت هشت فرسخ، ۴۵ کیلومتر است. حالا هشت فرسخ امتدادی است یا چهار فرسخ رفت چهار فرسخ برگشت مجموعاً ۴۵ کیلومتر می‌شود. اگر کسی چنین مسافتی یا بیشتر از این را می‌خواهد بیمابند، مسافر به حساب می‌آید. حالا باید یک شرایط دیگری هم داشته باشد: مثل اینکه قصد سفر داشته باشد، از قصد خودش برنگردد، از حد ترخص (به جایی برسد که اذان شهر را نشنود و دیوار شهر را نبیند) بگذرد، اما اینکه چه مدتی در هفته در سفر باشد تا کثیرالسفر محسوب شود، کثیرالسفر به نظر حضرت آقا این است: کسی که در سال تقریباً دو سه ماهی کارش این است که مسافرت زیاد می‌رود که بین سفرها معمولاً کمتر از ۱۰ روز فاصله می‌شود. مثلاً هفته‌ای یک بار می‌رود یا اول هفته می‌رود آخر هفته برمی‌گردد؛ یا هر روز به سفر می‌رود، این فرد کثیرالسفر می‌شود.

اما کسی که برای تحصیل به سفر می‌رود، مثل طلاب حوزه و دانشجویان و امثال اینها که دانشگاهش در شهر دیگری است، هر روز می‌رود و برمی‌گردد یا اول هر هفته می‌رود آخر هفته برمی‌گردد، این برای تحصیل کثیرالسفر است که در این فرض، به نظر حضرت آقا باید احتیاط کند و نمازهای چهار رکعتی را هم چهار رکعت بخواند هم شکسته (دورکعت) و درخصوص این مسأله می‌تواند به فتاوی‌ای مجتهد دیگری که مساوی یا در رتبه بعدی مرجع خودش باشند، مراجعه کند که آن مجتهد اگر گفت نمازش تمام است، تمام بخواند و اگر گفت شکسته که شکسته بخواند.

اگر کسی قصد کرد ۱۰ روز در جایی بماند، تا زمانی که در آنجا نماز چهار رکعتی نخوانده است از قصدش برگشت، باید هر مدتی که می‌ماند - دو یا سه روز - نمازش را شکسته بخواند. اما اگر تصمیم داشت ۱۰ روز بماند و حداقل یک نماز چهار رکعتی ادا با همان قصدش خواند و بعد قصدش عوض شد، هر مدت دیگری بماند نمازش کامل است؛ چه یک روز بماند چه دو روز، باید نماز را کامل بخواند. چون با خواندن یک نماز چهار رکعتی ادا، قصد محقق شده است.

نماز دانشجویان و طلاب درسفر

حکم استفاده از کتاب‌های PDF ایرانی و خارجی که در اینترنت موجود است، چیست؟

خلاف مرتکب شدن به بهانه اینکه هزینه زیاد است، پولش را نداریم، وقتش را نداریم، حجم کتاب بالاست، جایی پیدا نمی‌شود، اینها مجوز برای ارتکاب خلاف نمی‌شود. اما در مورد حق تالیف، نظر حضرت آقا این است که حقوق معنوی دیگران از جمله حق تالیف که شخصیت حقیقی مثل فرد یا افراد خاصی، یا شخصیت حقوقی مثل سازمانی یا موسسه‌ای کتاب یا نرم‌افزاری را تهیه کرده‌اند و افرادی می‌خواهند استفاده کنند، حقوق آنها باید رعایت شود. بنابراین اگر کسی به‌عنوان حق تالیف دیگران را از استفاده بدون خریداری منع کرده باشد - که گاهی اوقات روی کتاب نوشته می‌شود حق چاپ برای مولف محفوظ است یا برای ناشر محفوظ است - و بدون اجازه یا بدون کسب رضایت یا بدون پرداخت حقی استفاده کند، بنابر احتیاط واجب استفاده از آن جایز نیست. آیا کپی گرفتن از کتاب درسی یا جزوه‌های آموزشی آموزشگاه‌ها بدون رضایت آنها مخالف با حق کپی است؟

اولاً اگر معنی از طرف تولیدکننده اثر وجود نداشته باشد، استفاده از آن اثر و کپی کردنش اشکال ندارد، اما اگر منع شده است یا قفل برایش گذاشته‌اند، اینجا طبق نظر حضرت آقا بنابر احتیاط واجب جایز نیست که بدون مراعات حق تولیدکنندگان یا بدون کسب رضایت آنها کتاب یا نرم‌افزار را کپی کنند یا مطالب موجود را در اینترنت و امثال اینها نشر دهند.

آیا می‌شود از کتابی که دیگر تجدیدچاپ نمی‌شود، کپی گرفت؟

نسبت به کپی گرفتن و استفاده از کتاب و همچنین برنامه‌های نرم‌افزاری، نظر حضرت آقا این است که بنابر احتیاط واجب باید از صاحب اثر اجازه گرفت. اگر کتابی نایاب شده است و در بازار هم گشتید پیدا نکردید، ولی در کتاب نوشته شده است که حق چاپ و نشر برای مولف محفوظ است، دیگر به بهانه اینکه این نسخه پیدا نمی‌شود نمی‌توانیم بدون مجوز آن را تکثیر کنیم، ولو یک نسخه.

کپی جزوه و کتاب

آیا درس خواندن در عصر حاضر برای ما واجب عینی است؟

شاید همه این حدیث شریف را از پیامبر خدا (ص) شنیده باشید که فرمودند طلب العلم فریضه علی کل مسلم و مسلمة؛ طلب علم، درس خواندن و آگاهی پیدا کردن بر هر زن و مرد مسلمان واجب است. اما این وجوب، وجوب کفایی است، واجب عینی نیست، یعنی دانش‌هایی که برای رفع نیاز جامعه اسلامی لازم است، به تعداد و مقداری که این نیاز مرتفع شود، باید افرادی که دارای شرایط هستند، بروند یاد بگیرند، اما واجب عینی نیست. مگر در موارد استثنایی که ممکن است دانشی بر یکسری افراد خاصی واجب شود، اما به‌طور کلی درس خواندن واجب کفایی است.

از امام راحل نقل شده است که فرمودند اگر درس نخوانید حرام است در مدرسه بمانید. چه مقدار باید درس بخوانید تا جایز باشد که در مدرسه بمانیم؟

خب، سوال خوبی است. در یک مورد مشابه این سوال نیز، حضرت آقا فرمودند موجب ضمان است؛ یعنی به این معنا که فردی در مدرسه باشد، در دانشگاه باشد و از بیت‌المال استفاده کند ولی درس نخواند، هم حرمت تکلیفی دارد به این معنا که دارد از بیت‌المال استفاده می‌کند و درس نمی‌خواند؛ هم حرمت وضعی دارد، تکلیف وضعی دارد به این معنا که ضامن است و باید آن مقداری را که ضایع کرده، جبران کند. اما چه مقدار درس بخوانید؟ به مقدار متعارف، یعنی فرق نمی‌کند در دانشگاه باشد، در دبیرستان باشد یا در مدرسه علوم دینی باشد، باید به مقدار متعارف درس بخواند، نه بر خودش سخت بگیرد نه کوتاهی و مسامحه کند. حال ممکن است مدرسه خاصی یک مقرراتی داشته باشد که هرکس اینجا تحصیل می‌کند، در شبانه‌روز باید ساعت خاصی را درس بخواند، این شرایط را باید مراعات کند.

آیا برای رفتن به دانشگاه یا حوزه علمیه رضایت پدر و مادر لازم است؟ یعنی برای رفتن به دانشگاه یا حوزه علمیه رضایت پدر و مادر شرط است؟

شرط نیست. به این معنا که اگر کسی رضایت آنها را جلب نکرد و رفت، مرتکب گناه نشده است. اما اگر موجب اذیت و آزار آنها شود و ناراحت می‌شوند به هر حال در این صورت باید رضایت آنها را جلب کند و اسباب ناراحتی آنها را فراهم نکند.

اصل درس خواندن و آموزش

آیا موظف به حضور در سر کلاس هستیم، در صورتی که اطمینان به عدم تشکیل کلاس داریم؟

افرادی که بدون عذر و سبب و بی‌جهت غایب می‌شوند و موجب می‌شوند کلاس تشکیل نشود، خلاف کرده‌اند و اگر حقی از افراد دیگر ضایع بشود - مثلاً استاد آمده سر کلاس و اکثر شاگردان نیستند و بعضی شاگردان آمده‌اند، چون عده کثیری نیامده‌اند کلاس تشکیل نشده و وقت اینها ضایع شده است و از درس شان افتاده‌اند، این هم یک جور حق الناس است و باید رضایت آنها را جلب کند. اما این افراد وقتی که می‌دانند عده‌ای نمی‌آیند و کلاس تشکیل نمی‌شود، آیا مجاز هستند نیابند یا نه؟ جواب از سوال اول مشخص شد: شما وقتی مقررات را پذیرفته‌اید، باید سر کلاس حاضر شوید. اگر عده‌ای تخلف کردند، آیا تخلف آنان سبب می‌شود ما هم تخلف کنیم یا نه؟ که جواب مشخص است؛ مگر اینکه اجازه بگیرید. یک وقت است که شما می‌دانید کلاس تشکیل نمی‌شود، ولی قانون و مقررات می‌گوید حاضر شوید. مثل اینکه به یک فرد می‌گویند در اداره حاضر باشید یا فرد نظامی را آماده‌باش می‌گذارند کاری هم نیست، می‌گویند در پادگان یا در محل خدمت حضور پیدا کن، این حضورش خیلی مهم است و لذا آن افراد هم مجاز نیستند انجام ندهند، مگر اینکه اجازه بگیرند. پس زمانی که احتمال قوی می‌دهند یا یقین دارند که کلاس تشکیل نمی‌شود اجازه بگیرند و شرکت نکنند اشکال ندارد، اما اگر اجازه نگیرند، اینها هم مثل همان‌ها هستند.

اگر استاد بدون مرخصی درس را تعطیل کند، چه حکمی دارد؟

اگر واقعا بدون مرخصی باشد، به این معنا که عذری برای اینکه در کلاس حاضر نشود ندارد یا بدون عذر و وسط درس، درس را تعطیل می‌کند، ایشان ضامن است؛ یعنی حق الناس است، زیرا شاگردانی که حضور پیدا کردند این حق را دارند که از این فرصت استفاده کنند؛ اگر فرد در قبال این زمانی که ایشان درس را بدون عذر و مجوز ترک کرده، حقوقی هم دریافت کند، آن حقوق را ضامن است؛ یعنی اولاً نمی‌تواند دریافت کند، ثانیاً اگر دریافت کرده باشد، ضامن است و باید برگرداند.

قوانین و مقررات آموزشی

آیا دادن پول در قبال گرفتن نمره جایز است؟

نه جایز نیست؛ یعنی اگر کسی نمره بی‌جهت به دانش‌آموز بدهد و در قبالش پول بگیرد، این کار خلاف و حرام است و پولی هم که می‌گیرد، حق استفاده ندارد؛ زیرا حرام است و دانش‌آموزان و دانشجویان باید از این کار پرهیز کنند.

دانش‌آموزان سر کلاس تقلب می‌کنند، ولی من کار آنها را به معلمان گزارش نمی‌دهم. آیا من گناهی مرتکب می‌شوم؟

در کار خلاف - حال کار حرام باشد یا حتی مکروه باشد - نهی از منکر لازم است. اگر خدای ناکرده حرام باشد، نهی از منکر و جلوگیری از این حرام واجب است. اگر کار مکروه باشد، نهی از آن مستحب است. یک وقت است شما می‌توانید بدون اینکه گزارش کنید، مانع آن کار خلاف شوید، خوب باید جلوی تقلب را بگیرید، اگر این نشد گزارش دهید به مسئول که او جلوی تقلب و کار خلاف را بگیرد. گاهی شاید افراد بگویند: «ما چه کار به کار دیگران داریم، بگذار نمره‌اش را بگیرد و قبول شود، حالا چرا ما دل طرف را بشکنیم؟» نه! توجه کنید اگر کسی خلاف مرتکب می‌شود، بحث دل شکستن مطرح نیست. باید از طریق پیش رفت که موثر باشد و طرف را از این کار منع کرد که مرتکب تقلب نشود، مرتکب خلاف نشود، مرتکب گناه نشود.

آیا اگر استاد به همه دانشجویان نمره ارفاق کند، اشکال دارد؟

در بحث ارفاق نمره، یک زمانی است که محصل یک ویژگی خاصی دارد، مثلاً به خاطر اخلاق یا به خاطر خط خوب یا به خاطر نظم در نوشتن و امثال اینها، گاهی یک حق عمومی به استاد داده‌اند که اگر درصدی نمره کم بود، شما می‌توانید نمره اضافه کنید، مشکل ندارد. اما اینکه افراد تنبیل بار ببینند یا نمره نیاروند و استاد نمره بدهد، این اصلاً ظلم به آنهاست؛ یعنی آنها در آینده رشدی نخواهند داشت. گاهی وقت‌ها شخصی دو سال در یک مقطع تحصیلی بماند و درس بخواند بهتر از این است که تقلب کند یا نمره بی‌جهت به او بدهند و به کلاس بالاتر بروند و بعداً به جایی نرسند؛ یعنی اگر پایه و اساس محکم نشود و درس بخواند، بهتر از آن است که بی‌جهت رشد کند و بالا برود و بعد هم یک باد مهرگانی به او بوزد و از بین برود. بنابراین استاد اگر حق قانونی داشته یا به جهاتی بتواند نمره ارفاقی کند، اشکالی ندارد، در غیر این صورت جایز نیست.

تقلب در امتحان

آیا استفاده از عطر و ادوکلن در کلاسی که دخترخانم‌ها حضور دارند، اشکال دارد؟

اگر استفاده از عطر و ادوکلن در جایی که نامحرم وجود دارد باعث جلب توجه نامحرم شود، یعنی نامحرم استشمام می‌کند و توجهش جلب می‌شود که این بوی عطر چه کسی است که استفاده کرده، جایز نیست. اما اگر باعث جلب توجه نباشد و مفسده‌ای هم نداشته باشد، اصلاً خوب افراد خوشبو باشند بهتر است.

نگاه کردن به چهره دختران دانشجو که همکلاسی ما هستند و آنها حجاب را به‌طور کامل رعایت نمی‌کنند، چه حکمی دارد؟

به فتاوی‌ای رهبر انقلاب نگاه به چهره زن نامحرم اگر آرایش داشته باشد، جایز نیست. اگر آرایش نداشته باشد، بدون قصد لذت (یعنی از روی شهوت و لذت نگاه نکنند) نگاه کردن به قرص صورت به مقداری که در وضو شسته شود و دست‌ها تا مچ اشکالی ندارد. اما اگر حجابش را درست مراعات نمی‌کند، چه به تذکر گوش بدهد چه به تذکر گوش ندهد فرقی نمی‌کند، اگر مثلاً موها و گردنش پیدا است، نگاه کردن جایز نیست. حالا یک موقع هست نگاه می‌افتد، باید دیگر ادامه ندهد. نگاه اول هم معنایش همین است مثلاً دارد می‌رود نگاهش می‌افتد به خانمی که موهایش پیدا است، گردنش پیدا است و ادامه هم نمی‌دهد، این اشکال ندارد؛ اما اگر عمداً و با توجه نگاه کند و نگاه را ادامه دهد، این حرام است.

وظیفه دانشجویان در برابر بدحجابی و گاهی روابط نامناسب دختران و پسران چیست؟

جوابش نهی از منکر است. بدحجابی منکر است، ارتباط نامناسب دختران و پسران که نامحرم هستند منکر است، وظیفه ما نهی از منکر است. وظیفه عمومی هم به نظر حضرت آقا تذکر لسانی است، یعنی اقدامات دیگری نظیر اینکه کسی را بخواهند کتک بزنند جایز نیست؛ ارتکاب حرام هم مثل فحش و ناسزا گفتن و لفظ بد به کار بردن برای نهی از منکر، آن هم جایز نیست، به هر حال تذکر لسانی در صورتی که شرایط وجود داشته باشد، وظیفه است.

حد ارتباط با نامحرم در محیط‌های آموزشی